

RÖVID ARS POETICA

1565

Alphonse Delbanc-nek,
a szavojai Hautecombe abbéjának

Scribendi rectè sapere est & principium & fons.

A költészet művészete sem meg nem érthető, sem el nem sajátítható szabályok segítségével, mivel sokkal inkább szellemi, semhogy átadható lenne, mégis tekintettel arra, hogy az emberi művésziesség, tapasztalat és munka lehetővé teszi ezt, szerettem volna adni neked néhány szabályt acélból, hogy egy nap te légy az első egyike ennek az oly kellemes mesterségnek ismeretében az én példámra, aki bevallom, hogy ezen a területen elég türethősen képzett vagyok. Mindenekfelett tiszteletreméltó, különös hódolatnak örvendő Múzsáid legyenek, és sohase állítsd őket tisztességtelen dolog, gunyolódások, sértő gunyiratok szolgálatá-

ba, de kedveseknek és szenteknek tekintsd őket, mint Jupiter, tehát az Isten-leányait, aki szent kegyelmével elsőként általuk ismertette meg a tudatlan népekkel az ő fenységének kitünőségeit, ugyanis eleinte a költészet allegórikus Teológia volt, amelynek célja bevinni a közönséges emberek agyába tetszetős és színes tanítómesék segítségével azokat a titkokat, amelyeket nem tudtak megérteni akkor, amikor tulságosan nyíltan fedték fel számukra az igazságot. Kekropszi Eumolposz, Héraklész mestere Linosz, Orpheusz, Homérosz, Hésziodosz ily kiváló mesterséget találtak ki. Ez okból nevezik a költőket istenieknek és nem annyira isteni szellemük miatt, amely mindenki előtt csodálatossá tette őket, hanem ama társalgás által, amelyet a jóssokkal, a prófétákkal, jóvendőmondókkal, szibillákkal, álomfejtőkkel folytattak, akiktől tudásuk legnagyobb részét szereztek, mivel amit a jósek néhány szóban mondtak el, azt ezek a nemes személyiségek felerősítették, kiszínezték és megnövelték, lévén ők a nép számára ugyanazok, mint a szibillák és a jóvendőmondók az ő területükön. Sok idő múlva ugyanebből az országból jöttek a második költők, akiket embereknek nevezek, mert sokkal inkább a művésziesség és a fáradságos munka jellemzi őket, mint az isteniség. Ez utóbbiak példájára a római költők olyan bőségben árasztották az elkendőző és megszipító könyveket, hogy több terhet hoztak a könyvtáraknak, mint dicsőséget, kivéve ötöt-hatott közülük, akiknek tökéletes művésziességgel kísért tanulásaik mindig csodálatba ejtettek engem. Mivel pedig a Mű-

zsák nem akarnak olyan lélekben lakozni, amely nem jó, nem szent és nem erkölcsös, légy jó természetű, ne gonosz, morcos, bánatos: de nemeslelkű, ne hagyj semmit belépni a felfogásodba, ami nem emberfeletti és isteni. Elsősorban fennkölt, nagy, szép és ne földrevonó koncepcióid legyenek. Mivel a legfontosabb az invenció, amely éppannyira a jó természetből is jön, mint a jó és régi szerzők olvasásából. Mikor belekezel valami nagy műbe, mutasd ki, hogy vallásos és istenfélő vagy, az ő nevével kezdve el azt, vagy valami mással, ami képviselje az ő fenségének valamilyen hatását, a görög költők példájára: Μῆνιν ἄειδε Θεά, Ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα, Ἐκ Διὸς ἀρχόμεθα, Ἀρχόμενος σο Φοῖβε. És a mi rómaiaink is: Aeneadum genitrix, Musa mihi causas memora. Ugyanis a Muzsák, Apolló, Mercurius, Pallas, Venus és más ilyen istenségek nem tükröznek számunkra mást, mint azt az isteni hatalmat, amelynek az első emberek több nevet adtak az ő felfoghatatlan fenségének különböző hatásaira. És ez szintén azt mutatja neked, hogy semmi sem lehet sem jó, sem tökéletes, ha a kezdete nem Istentől jön. Azután pedig légy szorgalmas a jó költők olvasásában és tanulj meg közülük ahányat csak tudsz kívülről. Légy szorgalmas verseid javításában és simitgatásában, ne bocsáss meg nekik, ahogy egy jó kertész sem bocsájtja meg a fájának, ha tele van haszontalan, vagy kevés hasznot hozó ágakkal. Társalogj édesen és tisztességgel korod költőivel: a legidősebbeket úgy tiszteld mint atyáidat, a hozzád hasonlókat, mint bátyáidat, a legfiatalabbakat pedig úgy, mint

gyermekeidet és add át nekik irásaidat, mivel semmit nem kell a nyilvánosságra hoznod, amit előzőleg nem láttak többször is azok a barátaid, akiket a legjobb szakértökként tisztelsz ebben a mesterségben, avégett, hogy az ilyen szellemi kapcsolatok és családiasságok által az irodalmi művekkel és a természetteddel könnyen eljuthass a teljes dicsőség csúcására, miközben hazai példaként álljanak előtted atyád erényei, aki itáliai nyelvében nemcsak túlhaladta a mai kornak a legmegbecsültebbjeit, hanem ő volt az is, aki a kétes győzelmet elnyerte azokkal szemben, akik ma a legtisztábban és a legtudósabban irnak a régi római nyelven. Nos, mivel kiálltad a görög és latin nyelv ismeretének próbáját és most már nem marad neked más, mint a francia nyelv, amelynek annál is inkább ajánlatosnak kell lennie számodra, mivel ez az anyanyelved, elmondom neked kevés szóval azt, ami nekem a legcélszerűbbnek tűnik, és anélkül, hogy hosszú és kellemetlen erdőkből eltévelyítenélek, egyenesen arra az ösvényre foglak vezetni, amelyet a legrövidebbnek ismerek, hogy könnyen beérd azokat, akik elsőként lépve az utra, téged megelőzhetnének. Ugyanugy, ahogy a latin versnek megvannak a verslábai, mint tudod, a mi francia költészetünkben, amelyet itt tárgyalni akarok, is van egy bizonyos szótagmérték a "carmen"-ek, melyeknek létrehozására vállalkoztunk, haladása szerint, és amely nem hágható át anélkül, hogy meg ne sértenénk versünk törvényét, melynek mértékeit és szótagszámát később részletesebben fogjuk tárgyalni. Beszélni kell az e magánhangzónak egy bizonyos fajta cezurájáról, amely

einyelődik minden alkalommal, ha egy másik magánhangzóval, vagy kettőshangzóval találkozik, feltéve, hogy a magánhangzónak, amely az e-t követi, nincs mássalhangzó ereje. Aztán az én mintámra formáld him- és nőrimes verssoraidat amennyire csak tudod olyanra, hogy alkalmasak legyenek megzenésítésre és a hangszerek összhangjára, tekintettel arra, hogy úgy tűnik, a költészet is ebből született: mivel a költészet hangszerek nélkül, vagy az egy illetve több hang bája nélkül egyáltalán nem kellemes, éppugy nem, mint ahogy a hangszerek sem lennének azok, ha tetszetős emberhang melódiája nem lelkesitené át őket. Ha sikerült az első két sort himrimmel megalkotnod, csináld a másik kettőt nőrimmel és fejezd be elégiád vagy dalod többi részét ugyanazzal a versmértékkel avégett, hogy a zeneszerzők könnyebben tudják megzenésíteni őket. Ami a lírai verseket illeti, az első strófát úgy csináld, ahogy tetszik, de vedd tekintetbe azt, hogy a többi az első nyomdokaiban járjon. Ha a görögök és a rómaiak tulajdonneveit használod, alakítsd át azokat francia végződésűekké annyira, amennyire csak nyelved ezt lehetővé teszi, mivel nincs sok olyan köztük, amelyeket egyáltalán nem lehetne átalakítani. Nem kell elvetned a régi regényeinkben előforduló szavakat, inkább óvatosan ki kell őket válogatnod. Érintkezz minden mesterség, a tengerészet, a vadászat és a solymászat mesterembereivel, és főleg azokkal, akik műveik tökéletességét a kemencéknek köszönhetik: az ötvösökkel, olvasztómunkásokkal, kovácsokkal, bányászokkal, és így a szerszámok neveivel élve lehetőséged nyílik eleven hason-

latra, hogy gazdagítsd és kellemeesebbé tedd művedet, mert ugyanugy, ahogy nem lehet azt mondani az emberi testről, hogy szép, tetszetős és tökéletes, ha nem vérből, vénákból, artériákból és inakból és főleg ha nem természetes szinből áll, ugyanugy a költészet sem lehet tetszetős, élénk, sem tökéletes szép invenciók, leírások, hasonlatok nélkül, amelyek idegei és élete a könyvnek, mely meg akarja őriztetni az eljövendő századokkal a kor dicsőséges emlékezetét.

Tudnod kell ügyesen kiválogatni és alkalmazni művedhez a mi franciaországi dialektusaink kifejezőbb szavait. De ha nemzeted dialektusai nem eléggé tiszták és kifejezők, nem kell törődnöd azzal, hogy hogyan beszélnek a Gascogne-iak, Poitou-iak, normandiaiak, Manceau-iak, Lyon-iak és más vidékről valók, csakis akkor, ha jól és tisztán kifejezik azt, amit mondani akarsz anélkül, hogy az udvar nyelvén kellene affektálnod, amely általában éppen elég rossz ahhoz, hogy a kisasszonyoknak és azoknak a fiatalembereknek a nyelve legyen, akik a harchoz jobban értenek, mint a szép beszédhez. És jegyezd meg, hogy a görög nyelv sohasem lett volna olyan termékeny és bőséges dialektusokban és szavakban, mint amilyen volt, az abban az időben virágzó köztársaságok nagy száma nélkül, melyek saját javaik szerelmeseiként elvárták, hogy tudós polgáraik nemzetük külön nyelvén írjanak. És innen származik az a végtelen sok dialektus, kifejezés és beszédmód, amely még ma is homlokán viseli eredeti vidékének bélyegét, s amelyeket válogatás nélkül jóknak találtak azok

a tudós tollak, melyek ettől az időtől kezdve irtak: mivel egy ország sohasem lehet olyan tökéletes mindenben, hogy néha még ne kölcsönözhetne valamit a szomszédjától is, és egyáltalán nem kétséges az, hogy ha Franciaországban még lennének burgundiai, picardiai, Bretagne-i, Champagne-i, normandiai, Gascogne-i hercegek, akkor azok, mint különös tisztességre, vágyának arra, hogy alattvalóik vidékük nyelvén irjanak: mivel a fejedelmek, ahogy az uralmuk alá tartozó terület határait ki akarják terjeszteni, úgy akarják a rómaiak mintájára kiterjeszteni országuk nyelvét minden nemzetre. De ma, mivel Franciaországunk egyetlen királynak engedelmeskedik, ha el akarunk érni némi tisztességet, kényszerítve vagyunk arra, hogy az ő udvari nyelvét beszéljük, máskülönbén a mi munkánk, bármennyire tudós is legyen, kevés megbecsülésben, vagy /talán/ teljes megvetésben részesülne. És mivel a javak és a kegyek erről a helyről jönnek, nagyon gyakran meg kell hajolni egy kisasszony, vagy egy fiatal udvaronc ítélete előtt, még ha sokkal kevésbé ismerik is ki magukat a jó és igazi költészetben, mint amilyen gyakorlatuk van a fegyverforgatásban és más megbecsültebb mesterségekben.

Az invencióról

Mivel az invencióról régebben beszéltem, úgy tűnik, itt az ideje, hogy pár szó erejéig felfrissítsen azt emlékezetében. Az invenció nem egyéb, mint a képzelet természetes

java, melyben minden elképzelhető égi és földi, élő és élettelen idea és forma megfogon. Ezeket aztán ábrázoljuk, leírjuk és utánozzuk: mivel ugyanugy, ahogy a szónok célja meggyőzni, úgy a költő is utánozni, kitalálni és ábrázolni a dolgokat, amelyek valóságosak, vagy azok lehetnek. És nem kell kételkedni abban, hogy miután megvan a jó és magas invenció, ne követné ezt a vers szép elrendezése, annál is inkább, mivel a beosztás úgy követi az invenciót, minden dolgok anyját, mint az árnyék a testet. Ha azt mondom, hogy invenciód szép és nagy dolgokra irányuljon, nem a fantasztikus és melankólikus invenciókra értem ezt, amelyek ugyanugy nem illenek össze, ahogy egy dühöngőnek, vagy a láztól rendkívül megkínzott szenvedőnek szaggatott álmai a képzelethez, amely lázálomból a képzelet sebzettsége folytán ezer szörnyű forma jelenik meg rend és kapcsolat nélkül. Invenciódat, melyekre nem adhatok szabályt, hogy miképpen lehetnek szellemiek, rendezd és oszd el jól. És bár mulják felül ezek az invenciók a közönségeseket, legyenek mégis olyanok, hogy mindenki könnyen megérthesse és felfoghassa őket.

A beosztásról

Ugyanugy, ahogy a nemes lelkialkattól függ az invenció, a szép invenciótól függ a beosztás, mely a kitalált dolgok választékos és tökéletes egymás mellé helyezéséből és

rendjéből áll, és nem engedi meg, hogy az, ami egy helyre tartozik egy másikra legyen téve, de művészséggel, tudománnyal és munkával irányítva, ügyesen minden dolgot a maga helyére rendez. Erre rendelkezésedre állnak a régi szerzők és azoknak a modernjeinknek a példái, akik 15 év óta hiressé tették nyelvünket, mely most már nagyszerűvé vált e tiszteletreméltó munka buzgalma által. Boldogok és majdnem istenek azok, akik saját földjüket művelik anélkül, hogy utána egy idegenén gyötrődnének, amelyért minden jutalomként és megbecsülésként csak hálátlan és szerencsétlen bűnhődést kaphatnak. Akárhány is az elsők, akik el merték hagyni a régi görögök és rómaiak nyelvét avégett, hogy a hazájukét részesítsék tisztességben, valódi jó hazafiak voltak és nem hálátlan polgárok, méltók arra, hogy köztéri szobron legyenek megkoszorúzva, és hogy korról-korra folyamatosan megemlékezzenek róluk és érényeikről. Nem azért, mert nem kell ismerni az idegen nyelveket: javaslom neked, hogy tökéletesen ismerd őket és azokkal, mint régi, föld alatt talált kincssel gazdagítsd nemzetedet, mert nagyon nehéz jól írni a nép nyelvén, ha nem vagyunk tökéletesen, nem közpszerűen képzettek a legmegbecsültebb és leghíresebb idegen nyelvekben.

Az ékesszólásról

Az ékesszólás nem egyéb, mint jól válogatott és olyan súlyos és rövid szentenciákkal diszitett beszédmodok tisztasága és pompája, melyek úgy felragyogtatják a verssorokat, mint főr ujjait a jól befoglalt drágakövek. Az ékesszóláson a beszédmodok megválasztása értenedő, amelyre Vergilius és Horatius is oly különös figyelmet fordított. Dolgoznod kell, hogy bővében légy a szavaknak és válaszd ki a legsajátságosabbakat és a legkifejezőbbeket, amit csak tudsz, hogy carmenjeidhez idegekként és erőként szolgáljanak, amelyek annál inkább fognak ragyogni, minél kifejezőbbek és minél helyesebben megválasztottak lesznek a szavak. Ne feledkezz el a hasonlatokról, a tájleírásokról: a folyókról, erdőkről, hegyekről, az éjszakáról, a napkeltéről, a délről, a szelekről, a tengerről, az istenekről és istennőkről, akiknek saját mesterségeik, öltözetük, szekereik és lovaik vannak: hozzászokva ebben Homérosz utánzásához, akit isteni példaként szemlélj. E példa nyomán meglevenednek leírásod legtökéletesebb körvonalai.

A költészetről általában

Mindenek előtt tudnod kell, hogy a nagy költemények sohasem a cselekmény első mozzanatával kezdődnek, és sohasem

záródnak le annyira, hogy az örömtől elragadtatott olvasó ne kívánhatna még hosszabb befejezést, hanem a jó mesterek a közepén kezdenek bele, és olyan jól tudják a kezdetet a középrészhez, és a közepét a végéhez csatolni, hogy az ilyen összefűzött darabok egyetlen és tökéletes testet alkotnak. Sohase kezdj bele nagy költemény menetébe, ha a cselekményre még emlékeznek az emberek. Ezért kell a Múzsát invocálnod, aki, mint istennő, mindenre emlékszik, hogy olyan dolgokról énekeljen neked, melyekre az emberek nem emlékezhetnek. Az egyéb, kis költeményeknek hirtelen kell kezdődniük, így a lírai ódáknak is, melyeknek kompozíciójához, elsőként azt tanácslom, szokj hozzá jól, különösen őrizkedve attól, hogy inkább verselő, mint költő légy, mert a mese és a fikció az, ami azoknak a jó költőknek a tárgya, akikre az utókor emberemlékezet óta hivatkozik, és a vers maga csak a tudatlan verselő célja, aki úgy gondolja, hogy nagy remekművet alkotott, ha jó sok rimes carment hozott össze, melyeken annyira érződik a próza, hogy meglep, mennyi ilyen szemetet méltatnak a mi franciáink kinyomatására, a szerzőket összekeverve és megtévesztve nemzetünket. Most külön elmondanám neked mindenfajta költemény alkalmas tárgyait, ha nem láttad volna Horatius és Arisztotelész ars poeticáit, amelyeket, úgy ismerlek, kevésbé forgattál. Figyelmeztetni kívánlak, hogy kerüld a természetes jelzőket, ha azok semmivel sem járulnak hozzá annak értelméhez, amit mondani akarsz, mint la riuiere coulante, la verde ramée /'folyó folyó', 'zöld ág'/ és

végtelen hasonló példa. Jelzőket ne azért keress, hogy megtöltsd velük carmenedet, vagy hogy henye maradjass versedben, hanem jelentésük kedvéért, például: Le ciel vouté encerne tout le monde. /'A boltozott ég körbefogja az egész világot.'/ A boltozott, és nem a hév, fényes, magas, azur égről beszéltem, azért, mert a boltozat alkalmas arra, hogy körülöleljen és körbefogjon valamit. Mondhatod helyesen, hogy: Le bateau va desur l'onde coulante /'a hajó a folyó hullámon megy'/, mert a víz folyása mozgatja a hajót. A rómaiak nagyon kíváncsi megfigyelői voltak ennek a szabálynak, így Vergilius és Horatius is. A görögök, mint minden vershez tartozó dologban, ebben is szabadabbak voltak, és nem szenteltek a kérdésnek oly nagy figyelmet. Kerüld nyelvedben az olaszok szerkesztési módját is, akik rendszerint négy vagy öt jelzőt tesznek ki, egyiket a másik után, ugyanabban a verssorban, mint alma, bella, angelica & fortunata dona /'fennkölt, szép, angyali és boldog hölgy'/.

Látod, hogy ezek a jelzők nem azért állnak itt, mintha szükség lenne rájuk, inkább arra való, hogy elkendőzzék és kiszépitgessék a verset: tehát elégedj meg egy jelzővel, legföljebb kettővel, esetleg néha a tréfa kedvéért tégy ki ötöt vagy hatot, de hidd el nekem, hogy erre is csak a legritkábban lesz alkalmad.

A rímről

A rím nem más, mint azoknak a szótagoknak összehangzása és kádenciája, melyek a verssorok végére esnek. Szeretném, ha mind a him-, mind a nőrímeknél figyelnél arra, hogy két teljes és tökéletes szótag rímeljen, vagy a himrímeknél legalább egy, feltéve, hogy az teljes és tökéletes. Példa a nőríme: France, Esperance, despence, negligence, familiere, fourmilere, premiere, chere, mere /'Franciaország, Reménység, bőkezű, hanyagság, házi, hangyaboly, első, kedves, anya'/. Példa a himríme: surmonter, monter, douter, sauter, Jupiter /'átlépni, fölmenni, kételkedni, ugrani, Jupiter'/. Mégis, több gondot kell fordítanod a szép invencióra és a szavakra, mint a rímre, amely némi gyakorlás és munka után elég könnyen jön magától is.

Az e magánhangzóról

Mindannyiszor, ahányszor csak az e magánhangzó egy másik magánhangzóval vagy diftongussal találkozik, elnyelődik, elveszve abban a magánhangzóban, amely követi, anélkül, hogy önmagában szótagot alkotna. Arról az esetről beszéllek, amikor az e tiszta magánhangzóval vagy diftongussal találkozik, különben, amikor az i és az u magánhangzók mássalhangzóvá alakulnak, mint a le viue-ben /'élek'/, akkor nem tud elnyelődni. Példa az e-re, amikor elnyelőd-

dik: cruelle & fiere, & dure, & facheuse amertume; Belle maistresse inexorable & fiere /kegyetlen és büszke és kemény és szeszélyes keserűség; Kérlelhetetlen és büszke szép kedves/. Az i és az a magánhangzó inkább eshet ki és nyelődhet el. Példa az a-ra: L'artillerie, l'amour a la artillerie, la amour /'a tüzfegyver, a szerelem'/ helyett. Példa az i magánhangzóra: n'à ceux cy, n'à ceux là-t mondunk ny à ceux cy ny à ceux là helyett /'sem ezeknek, sem azoknak'/. Ha elnyeled az o-t és az u-t, mikor versoraid megkivánják ezt, semmi helytelen nincs ebben, akár csak az olaszoknál, vagy még inkább a görögöknél, akik akkor használnak magánhangzókat és diftongusokat, amikor nekik tetszik, és szükségük van rájuk.

A h-ről

A h néha a kilégzés jele, máskor nem. Amikor a szó első szótagjának kiejtését nem teszi hehezetessé vagy keménnyé, akkor elnyelődik, épp úgy, mint a nőnemi e. Amikor keménnyé és hehezetessé teszi azt, akkor egyáltalán nem nyelődik el. Példa a nem hehezetes h-ra: Magnanime homme, humain, honneste & fort. /'Magylelkű ember, emberséges, becsületes és erős.'/ Példa arra, amelyik a szó első szótagját keménnyé teszi és egyáltalán nem nyelődik el: La belle femme hors d'icy s'en alla, le Gentil-homme

hautain alloit par tout. /'A szép asszony elment innen, a gőgös nemesember mindenütt járt.'/ Jó francia költőink olvasása által megláthatod, hogy mikor nyelődik el a h és mikor nem. Amennyire csak versed megengedi, kerülj az olyan magánhangzók és diftongusok találkozását, melyek egyáltalán nem nyelődhetnek el, mert a magánhangzók ilyen összefutása nyelvünkben bámulatosan durvává teszi a verssorokat, jöllehet a görögöknél szokásban volt ez, mintegy választékosságból. Példa: Vostre beauté a enuoyé amour. /'Az ön szépsége szerelmet küldött.'/ Ez a verssor szolgáljon mintádu, hogy őrizkedj az ilyen érdes hangzástól, amely inkább türi a fület, mintsem hogy örömet okozna neki. Meg kell jegyezned azt is, hogy semmi sem olyan kellemes, mint egy jól megformált, jól kimódolt carmen, amely nem maradt bennsejében nyitott és tatógó. És ezért, nem törődve Arisztarkhoszaink ítélletével, el kell vened az utolsó nőnemű e-t úgy az egyes számban álló szavakból, mint a többes számban állókból, melyek ee-re [éé] és ees-re [ées] végződnek, akkor, amikor ezek a szavak éppen verssorod közepére esnek. Példa a himnemű többes számra: Rolland auoit deux espées en main. Érzed-e, hogy ez a deux espées en main sérti a kifinomult fület; - és ezért Rolland auoit deux espées en la main-t kell írnod, vagy valami más hasonlót /'Roland kezében két kard volt'/. Példa az egyes számu nőnemű e-re: Contre Mezance AEnée print sa picque. Érzed-e, hogy az AEnée mint cezura utáni első szó nagyon rosszul cseng

e verssor közepén, - ezért így kell írnod: Contre Me-
zance AEné' bransla sa picque. /'Mezentius ellen Aeneas
lándzsáját felvette.'/ Ugyanigy van az ouë-re és uë-re
végződő szavakkal, például a rouë, iouë, nuë, venuë
/'kerék, arc, meztelen, eljött'/ és a sor közepén igen
sok más szóval is, melyeknek belsejéből vagy végéből
egy hangot ki kell hagynod. Ha azt akarod, hogy versed
egyszerre édes és izes legyen, akkor írd rou'-t, iou'-t,
nu'-t mindazon mestereink véleményével szemben, akik
nem gondolták át elég behatóan a mesterség tökéletes-
ségét. Figyelmeztetek még arra a nagyon lényeges do-
logra is, hogy ha nehezen rimelő szavakat találsz, mint
or, char /'arany, szekér'/ és ezernyi más, bátran rimel-
tesd őket a fort, ort, acort, part, renart, art /'erős,
súly, egyetértés, rész, róka, művészet'/ szavakkal.
Élve a költői szabadsággal, hagyd el a fort szó utolsó
betűjét, a t-t, és írd helyette egyszerűen for'-t hiány-
jellel: ugyanigy tégy far'-t a fard /'szinlelés'/ he-
lyett, hogy rimeljen a char-ral. Példa:

Venus faisant atteler son beau char

Y fist monter son enfant plain de far'.

/Vénusz, a szép szekeret befogatva, ráültette színlelő
gyermekét./ Gyakran látom, hogy ezer szép mondás és ezer
szép verssor vész el ennek a bátorságnak hiányában oly-
annyira, hogy az or-ra /'arany'/ mindig a trésor-t

/'kincs'/ vagy az ores /'egykor'/ értelmében vett or-t, Nestor-t, Hector-t rimeltetik, a char-ra mindig César-t. Szintén bátran hagyd el a comme /'mint'/ szó végét, és szükséged szerint mondj com'-ot. Látom, milyen bajban van gyakran a költő, ha ennek a comme szónak nem vágja le az e végződését. A sor kezdetén is előadódik ugyanez a nehézség. Rövidítsd meg /annyira, amennyira rá vagy kényszerítve/ a túl hosszú igéket is, úgymint: don'ra donnera /'adni fog'/ helyett, saut'ra sautera /'ugorni fog'/ helyett, de az olyan igéket ne, melyeknek az infinitivusuk e-re végződik, ezeket, éppen ellenkezőleg, ne nyujtsd meg, és ne mondj prendera-t prendre /'el fogja venni'/ helyett, mordera-t mordre /'meg fogja harapni'/ helyett. Ebben nincs tökéletesebb szabály, mint a jó hangzás: füled soha nem fog becsapni, ha tanácsát biztos ítélettel és ésszel megfogadod. Az egytagu szavak halmozását szintén kerülj el soraidban, mivel ezek kemények és a fülnek nem kellemesek. Példa: Le vy le ciel si beau si pur net. /'Oly szépnek, oly tisztának és fényesnek láttam az eget.'/ Egyébként tanácsolom, hogy használd az ò betűt, mely így ékezettel van ellátva, - ezzel fejezd ki az auccques-t /'-val, -vel'/ a régiek módján, úgymint ò luy auccques luy /'vele'/ helyett: mert a három szótagból álló auccques szó nagy akadályt jelent a versorban, különösen akkor, ha a verssor rövid. Bizonyos vagyok benne, hogy ezeket az engedményeket nem tudod korábban felhasználni, majd csak akkor, ha hamarosan rájössz,

ennyi fáradtság árán tudnak csak felszabadulni a legfiatalabbak azon öregek bátorságának segítségével, akik előttük már merészek voltak. Az o-hoz is hozzátehetsz egy u-t a görögök módján, - akik οὔνορα -t mondanak ὄνορα helyett -, hogy rimedet gazdagabbá és csengőbbé tedd, ugymint troupe trope /'csapat'/ helyett, Callioupe Calliope helyett, espouse espose /'jegyes'/ helyett, chouse chose /'dolog'/ helyett. Soha ne felejtsd el a névelőket, és vedd egészen biztosra, hogy semmi sem tudja annyira elformátlanítani versedet, mint az elhagyott névelők: ugyanugy van az egyszerű névmásokkal, mint is, tu /'én, te'/, melyeket soha ne felejts ki, ha azt akarod, hogy carmenjeid tökéletesek és minden ponton jól befejezettek legyenek. Költészetünk sok szabályát és titkát elmondanám még neked, de jobban szeretem azokat szóban megtanítani olyankor, 'mikor együtt sétálgatunk, mint írásban átadni őket, talán azért is, hogy bosszantsam azoknak egy jó részét, akik nagy mestereknek gondolják magukat, de alig van köztük néhány, aki akárcsak hozzáért volna a mesterség legegyszerűbb szerszámaihoz is.

Az alexandrinus verssorokról

Az alexandrinusok szerepe nyelvünkben ugyanaz, mint ami a görögöknél és a latinoknál a hősi verssoroké. Tizenkét-tizenhárom szótagból állnak, a himrimes sorok tizenkettőből, a nőrimesek tizenháromból, és nyugvásuk mindig a hatodik

szótag után van, mint ahogy a negyedik szótagon a köszön-
 séges verssoroknál, melyekről ezután fogunk beszélni. A
 himrimesek példája: Madame baisez-moy, ie meurs en vous
baisant. /'Hölgyem, csókoljon meg, az ön karjaiban halok
 meg'/, ahol nyilvánvalóan látod, hogy e verssor nyugvása
 a hatodik szótag után van. A nőrimesek példája: O ma belle
maistresse, as-tu pas bonne envie. /'Ó szép urnóm, talán
 nincs jó kedved.'/ Itt kell megjegyezned, hogy minden
 francia szó, amely es-re vagy erőtlen és hangtalan lassu
e-re, vagy a többes számu igéknél ent-re végződik - nőne-
 mi; az összes többi, bármilyen más végződésű - himnemi.
 Az e végű nőnemiek példája: singuliere, femme, beste, na-
sarde, liure, escriptoire /'egyedi, asszony, állat, frics-
 ka, könyv, iróállvány'/. Az es végű többesszámúak példája:
liures, escriptoires, chantres, dances /'könyvek, iróállvá-
 nyok, énekesek, táncosok'/ stb. Tudnivaló az is, hogy az
ent-re végződő igék többes számait nőneműnek tekintjük,
 mint az ils viennent, disent, souhaitent, parlent, mar-
chent /'jönnek, mondanak, kívánnak, beszélnek, mennek'/,
 stb. Az alexandrinusok megszerkesztése legyen súlyos, ha
 lehet így mondani fennen szóló, annál is inkább, mert hosz-
 szabbak a többi soroknál, és prózának érződnének, ha nem
 válogatott, súlyos és visszazengő szavakból, ha nem eléggé
 gazdag rimből szerkesztenék meg őket, hogy ez a gazdagság
 kiküszöbölje a próza stílusát, s hogy a rím megmaradjon a
 fulben a rákövetkező hosszú sor végéig. Csináld tehát őket

olyan tökéletesre, amilyenre csak tudod, és ne légy elégedett magaddal, mint a mostaniak legtöbbször, akik, mint mondtam, ha versként rimeltették a prózát, már azt gondolják, hogy nem is tudom, milyen nagyot alkottak: elég jó szellemed van már ahhoz, hogy nyomoruságos írásaik alapján leleplezd az ilyen verselőket, és a rosszak ismeretében alkoss ítéletet a jókról, akiket nem akarok egyéneként megnevezni, mivel kis számúak, és mert félek, hogy megsértem azokat, akiknek nevét nem vetném e papirosra. Természetemet is követve igen kívánom elkerülni az effajta emberi viselkedés szentelenségét, mert tudod jól, hogy nemcsak *κεραμῆς κεραμῆι χοτέσι καὶ τέκτωνι τέκτων*, hanem *αἰδοῦς αἰδοῦι* is. Hogy Franciade-omat nem kezdtem alexandrinusokban, melyeket - mint tudod - én hoztam divatba és tettem megbecsültté, ezt azoknak kell tulajdonítani, akiknek hatalmuk van és parancsolhatnak ugyan nekem, de akaratomnak már nem: mert ez tetszésem ellenére készült így, abban a reményben, hogy egy napon majd alexandrinus lejtésűre írhatnám át, de ez alkalommal engedelmeskednem kellett.

A közönséges verssorokról

A közönséges verssorok tíz-tizenegy, a himrimesek tíz, a nőrimesek tizenegy szótagúak, és nyugvásuk vagy lélegzetvételelük a negyedik szótag után van úgy, ahogy az alexandrinus sorok első hat szótagja után. Nos, amint az alexandrinusok

a hősi tárgyakra alkalmasak, ezek pontosan a szerelem kifejezésére születtek, jóllehet, az alexandrinusok is szerelmes témát kapnak néha, különösen elégiákban és eklogákban, melyekben elég bájosak lehetnek, ha jól vannak megszerkesztve. Példa a himrimes közönséges verssorra: Heureux le Roy qui craint d'offencer Dieu. /'Boldog az a Király, aki nem meri megsérteni az Istent.'/ Példa a nőrimésre: Pour ne dormir j'allume la bougie. /'Mivel nem tudok aludni, meggyújtom a viaszgyertyát.'/ A carmeneknek ez a módja igen használatos volt a régi francia költők között. Azt tanácsolom, hogy mulasd magad egy kis ideig ezekkel, mielőtt áttérnél az alexandrinusokra. Mindenekelőtt figyelmeztetlek, hogy - ha lehetséges /mert nem mindig azt tesszük, amit tanácsolnak/, a közönséges verssor négy első szótagja vagy az alexandrinus hat elsője összefüggő értelmű legyen, teljes a következő szó kölcsönvétele nélkül is. Példa e teljes jelentésre: Jeune beauté maîtresse de ma vie. /'Fiatal szépség, életem urnője./ Példa arra a sorra, melynek értelme nem teljes: L'homme qui a esté desur la mer. /'Az ember, aki a tengeren volt.'/

Az egyéb sorokról általában

Az összes sorok közül csak az alexandrinusok és a közönséges verssorok kapnak cezurát a hatodik illetve a negyedik szótag után. Mert a többiek szabadon lejtenek és megelé-

szenek csupán bizonyos szótagszámmal, melyet kedvedre alkothatsz meg, akaratod szerint, hol héttől nyolc szótagig, hol hattól hétig, hol öttől hatig, hol négytől háromig, melyekben néha a himrimesek, néha a nőrimesek a hosszabbak, aszerint, hogyan ragad el szeszélyed. Az ilyen sorok csodálatosan alkalmasak a megzenésítésre, a lantra és más hangszerekre: ha líraiaknak nevezed őket, nem leszel igazságtalan velük. Hol elnyújtva, hol lerövidítve őket, egy nagy sor után egy kicsit vagy két kicsit helyezhetsz a jó hangzás szerint, amennyire csak teheted, megőrizve /miként az imént mondtam/ megzenésítésre, hangszerekre alkalmas verseidnek jó lejtését. Ezernyi helyen található meg erre jó francia költőink példáit. Arra is erősen figyelmeztetek, hogy hangosan ejtsd ki soraidat szobádban, mikor készited őket, vagy még inkább énekeld őket, olyan hangon, amilyen hangod van, mert ez igencsak egyike azoknak a fő dolgoknak, melyeket a legfeszültebb figyelemmel kell kíséred.

A francia igék személyeiről és a helyesírásról

Ne élj vissza az igék személyeivel, hanem használd őket természetük szerint, ne egyiket a másik helyett, mint többen manapság. Példa az első személyre: I'alloy és nem i'allois, il alloit /'mentem, ment'/. Más a helyzet a rendhagyó igéknél, melyekből nagyon sok van nyelvünkben, mint

más nyelvekben is. Ez érteti meg velünk, hogy a nyelveket a tudatlan nép csinálta, és nem a tudósok, mert a tanultak sohasem hoztak volna létre annyi torzassüléményt az ő nyelvekben, melynek oly szentül ki kell vivnia a megbecsülést. Soha nem mondták volna, hogy sus, es, est, hanem inkább sus, sis, sit: és nem mondták volna, hogy bonus, melior, optimus, hanem: bonus, bonior, bonissimus; de mivel már készen találták a nép által alkotott szavakat, kénytelenek voltak azokat használni, hogy könnyebben megértessék a néppel alkotásaikat a már elfogadott nyelven. Költői szabadsággal használhatod a második személyt az első helyett azért, hogy elkerülj egy rossz hangot, amely sérthetne, feltéve, hogy a nyelvtani személy magánhangzóval vagy diftongussal végződik és a következő szó is avval kezdődik: így i'allois à Tours-t mondj i'alloy à Tours helyett /'Tours-ba mentem'/, ie parlois à ma-dame-ot ie parloy à ma-dame helyett /'hölgyemmel beszéltem'/ és sok más hasonlót, mely tolladra jön, miközben irsz. Költői szabadsággal egy g-et is hozzátehetsz az első személyhez, feltéve, hogy az előző sor rimje kívánja így. Példa: Puisque le Roy fait de si bonnes loix. Pour ton profit, ô France, ie voudrois qu'on les gardast. /'Mint-hogy a Király oly jó törvényeket alkot, szeretném, ha megőriznék őket, ó Franciaország, saját javadért.'/ Ne vedd el a régi pikárd igéket, mint voudroye voudroy helyett /'akar-ni fogok'/, aymeroye, diroye, feroye /'szeretni, mondani, csinálni fogok'/. Minél több szó lesz nyelvünkben, annál tökéletesebb lesz, és annál kevesebb fáradsággal terheli

meg azt, aki idejét a vele való foglalkozással tölti. Versorod szükséglete szerint álljon or, ore, ores /'egyor'/, adoncq, adoncque, adoncques /'akkor'/, auecq, auecque, auecques /'-val, -vel'/ és nagyon sok más, melyekből nyugodtan vágj le, vagy hosszabbítsd meg őket tetszésed szerint, mindig megőrizve bizonyos mértéket, melyet füled tanácsol, amely biztos bírálja a verssorok szerkezetének, mint a szem a képek festésének. Művedet a him- és nőrimnek mértékének kérlelhetetlen szabályát szem előtt tartva vidd véghez. Választásod szerint kezd a két első sort himrimmel vagy nőrimmel, és ha két nőrimmel kezdted, a következő kettő himrim legyen, utána nőrim, ezután himrim, megőrizve e szabályt egész a befejezésig. Kerülj el minden fölösleges helyesírási jelölést, egyetlen betűt se tégy a szavakra, ha felolvasáskor nem ejted ki azt, vagy legalábbis tedd ezt a lehető legmértéktartóbban; és míg jobb ujitásra vársz, írd écrire-t, s ne escripre-t /'irni'/, cieus-t és ne cieulx-t /'ég'/. Kiméld meg még z-inket mindaddig, amíg azokra a helyekre kerülnek, ahova valók, mint a roze, choze, espouze /'rózsa, dolog, jegyes'/ és igen sok más szóban. Ami a k-t illeti, ez nagyon hasznos nyelvünkben, mint a kar, kalité, kantité, kaquet, kabaret /'mert, minőség, mennyiség, fecsegés, kocsmá'/ és sok más szóban, de a g már nem, mely hol egy k, hol egy g értékét foglalja el, aszerint, ahogy tudatlan elődeink tetszésük szerint kitéték, mint France Franse /'Franciaország'/ helyett, s ha mondanák, hogy ezt Franze-nak ejtjük, feleld, hogy az g

betűt sohasem ejtjük z-nek. Ugyanígy van g-nkkal, mely gyakran oly szerencsétlenül az i [j] mássalhangzó helyét foglalja el, mint a langage-ban langaje /'nyelv'/ helyett: ugyanígy van g-nkkal és a c-vel, melyeket teljesen meg kellene szüntetni, annál is inkább, mivel a k, mely a görögöknél z, a mi nyelvünkben erőltettség nélkül szolgálhat a q és a c helyén. Ki kellene még találni, a spanyolok mintájára, kettős betűket az ill-re és a gn-re, hogy jól lehessen kiejteni az orgueilleux-t /'gőgös'/, a Monseigneur-t, és a legnagyobb részében megreformálni ábécénket. Erre jelenleg nem vállalkoztam, mivel most ilyen kis írásban nyitottam meg számodra a helyesírási igazság és a költészet ismeretét, melyet, mint rátermett, szélesebben alkalmazhatsz magadtól, ha megérted ezt a kis ars poeticát, melyet kedvéért Alphonse d'Elbene, három óra alatt irtam meg elejétől végéig. Megjegyzem, hogy az utasítások legnagyobb mesterei, mint Quintilianus is, soha nem szeretnek tökéletesnek mutatkozni mesterségükben. Figyelmeztetek még arra is, hogy ne törd a latint, mint őseink, akik túl ostobán végtelen sok idegen szót vettek a rómaiaktól, pedig látható, hogy saját nyelvünkben is voltak ugyanolyan jók: mégse vesd meg ezeket a már elfogadott és mindenki által használatos szavakat. Alkoss bátran szavakat a görögök és a latinok mintájára, feltéve, hogy tetszetősek és a fülnek kellemesek lesznek, és ne törődj avval, hogy mit mond rólad a köznép, annál is kevésbé, mivel a költők, mint a legbátrabbak, elsőként kovácsolták és al-

kották meg a szavakat, melyek, mivel szépek és kifejezőek voltak, a szónokok és a köznép ajkán elterjedtek, és végül mindenki elfogadta, csodálta és dicsérte őket, Több barátomtól is úgy hallottam, hogy a néhai Ferenc és Henrik király idejében a költészet mesterségének legmegbecsültebbjei minden további nélkül meg akarták engedni a fiataloknak a szóalkotás olyan szabadságát, melynek révén nyelvünk rövidesen a rómaiakéhoz és a görögökéhez hasonlított volna gazdagságában. A tulajdonneveket - amennyire csak lehetséges - saját nyelved végződése szerint formáld, a rómaiak mintájára, akik a görög neveket az ő latin nyelvükhöz szabták, mint Ὀδυσσεύς, Vlysses, Vlysse vagy egy hang elhagyásával Vlys, Ἀχιλλεύς, Achilles, Achil, Ἡρακλῆς, Hercules, Hercule vagy Hercul, Μενέλαος, Menelaus, Menelas, Νικόλαος, Nicolaus, Nicolas. A többiek megmaradtak eredeti végződésükben, annál is inkább, mivel egyáltalán nem voltak alakíthatók, mint Ἀγαμέμνων, Hector, Paris és több más, melyekkel hébe-hóba találkozhatasz az auctorok olvasása közben. Ne vedd meg a régi francia szavakat, annál is kevésbé, mivel én még mindig erőteljesnek találom őket - bármit mondjanak is az emberek - mindaddig, amíg ujjakat nem hoztak létre maguk helyett, például: reietton a régi souche helyett /'sarjadék'/. Akkor viszont használd a reietton-t és ne a souche-t, mely egész lényegét átadja kis gyermekének, hogy azt megerősítse és végül megszilárdítsa saját helyén. Minden szót, akár használatos legyen, akár használaton kívüli, ha valami meg-

maradt még belőle, főnév, ige, határozó vagy participium formájában, jó és biztos analógia által megerősíthetsz és megsokszorozhatsz, annál is inkább, mivel nyelvünk még szegény, és bármit mormogjon is a nép, teljes szerepességgel fáradozni kell meggazdagításán és kiművelésén. Példa a régi szavakra: minthogy a verue /'szeszély'/ főnév megmaradt, a főnév alapján megalkotható a veruer ige és a veruement határozót, az essoine /'zavar'/ főnév alapján az essoiner-t és az essoinement-t és sok más hasonlót, és ha csak a határozó lenne meg, szabadon és bátran létrehozható az ige és a participiumot; a legrosszabb esetben jelöld meg könyved margóján s add meg érthető jelentését. És az olyan elfogadottan használatos szavakból, mint a pays, eau, feu /'ország, viz, tűz'/, alkoss meg a païser, eaüer, foüer alakokat és ugyanígy hozz létre ezernyi más szót, melyek bátor és szerencsés vállalkozó hiányában nem kerültek még napvilágra. Ha megtudnám, hogy e rövid írást kellemesnek találtad és az utókor számára hasznosnak, készítenék egy hosszabb tanulmányt költészetünkről, arról, hogyan kell meggazdagodnia, fontosabb részeiről, az ítéletről, melyet róla alkotni kell, arról, hogy szabályozható-e a latin és görög veralábak szerint vagy nem, hogyan kell a gyakori és mozzanatos igeiket, a középfokú és felsőfokú névszókat és szegényes nyelvünk más ilyen ékitményeit összeszerkeszteni, és a következőkről: a legbizonyosabb szabályként tartva szem előtt, hogy többet ér az igazságot, mint a közvéleményt szolgál-

ni, mint már annyiszor megmondtam, nem kell kishitűen avval törődni, hogy mit mond írásaidról a nép, aki semmiről sem akar tudomást venni, amit nem lát saját szemével, és a tekintélyben bizva azt gondolja, hogy őseink bölcsébbek voltak nálunk, és mindenben követnünk kell őket anélkül, hogy bármi újat is kitalálnánk. És ezzel nagy igazságtalanságot követnek el a jó Természettel szemben, melyről azt gondolják, hogy manapság a jó szellemekben meddővé és terméketlenné vált, és hogy már kezdetben minden erényét az első emberekre árasztotta szét, és mint a nagyon bőkezű anya, semmit nem tartott meg belőlük, hogy adhasson azoknak a gyermekeinek is, kiknek oly sok eljövendő évszázad folyamán még a világra kell születniük.

/Fordította: Barabás Klára

és Bukovitz Zsuzsa/